

Nr 42.

Ankom till riksdagens kansli den 16 april 1915 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående revision av författningarna rörande häradsallmänningar m. fl. allmänningskogar.

(2:a avd.)

I en inom andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 7, har herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen måtte anhålla, att Kungl Maj:t ville taga i övervägande, huruvida, i vad mån och på vad sätt en revision må erfordras av författningarna rörande häradsallmänningar och andra genom kronans försorg tillkomna allmänningskogar i syfte, att avkastningen må efter rättvisa grunder komma ortsbefolkningen i sin helhet till godo samt beslutanderätten i allmänningens angelägenheter demokratiseras.

Till stöd härför har anförts följande:

»Häradsallmänningarna förklarades redan av Gustav I höra kronan till. Sedermera har, i anledning av allmogens ansökan, att häradsallmänningarna finge delas hemmansåborna emellan, Kungl. Maj:t genom resolution den 17 december 1734 förklarat sig finna betänkligt att samtycka till denna allmogens ansökan, enär häradsallmänningarna voro kronans tillhörighet. Genom en sådan delning skulle Kungl. Maj:t ej varda i stånd att hjälpa landet i allmänhet eller hava utväg till kyrkors, hospitalers, prästgårdars, boställens och andra publika byggnaders underhållande på skoglösa orter, ej heller att hjälpa allmogen eller andra med byggnadstimmer vid påkommande våld eller till andra tarvor. Allmänningsarna äro således icke

hemmansägarnes tillhörighet. De hava ej heller blivit skattlagda och vid hemmanens skattläggning har ej heller förmånen att äga del i allmänning inberäknats i skatten eller i deras mantal. Emellertid stadgar 1734 års lag i 16 kap. 1 § byggningabalken, som i den delen ännu gäller, att häradsallmänning må de nyttja, som i häradet äro. Vidare föreskrives där, att på allmanningen må de, som ej hava sådant på egna ägor, njuta mulbete, timmer, ved, gårdsel, löv, näver, torvbast och annat som där finnes till egen nödtorft, men ej något till annan upplåta eller sälja. Slutligen stadgades, att vill man hugga timmer, ved, gårdsel och stör, skulle det först givas vid tinget till känna och rätten pröva, huru mycket han tarvar, och sedan lov sökas hos Konungens befallningshavande, som i 14 kap. byggningabalken vore stadgat. Denna sista föreskrift är obestriddligen numera upphävd. På den tiden menade man med dem, som voro i häradet, personer som hade i mantal satt jord. Men det var som sagt även bestämt, att endast de behövande skulle hava sitt tarv av allmanningen och icke de andra hemmansägarne.

Med anledning av en proposition år 1823 till rikets ständer beslöts emellertid, att äganderätten till häradsallmänningarna skulle i viss mening överföras från kronan till häradet. De voro dock i alla fall fortfarande allmän egendom. År 1824 utfärdade kammarkollegium ett cirkulär, vari förklarades, att hemmansägarne inom häradet skulle kunna få besluta, att allmänningarna skulle delas ut eller försäljas, och att behållningen antingen i skog eller i penningar sedan skulle delas ut på de särskilda mantalen. Detta skedde också med en del häradsallmänningar.

Många allmänningar finnas emellertid ännu kvar, och för dem gällde bestämmelserna i 1734 års lag, ända tills 1866 års skogsvårdsförordning kom ut. Då slog man om, och i stället för att endast de fattiga hemmansägarne, som icke hade någon skog, skulle få sitt virkesbehov ur allmanningen, bestämdes det, att avkastningen skulle tilldelas hemmansägarne efter mantal. Det vill säga, att de rikaste skulle få mest och de fattiga minst, ett typiskt utslag i smått av den etik, som under det gångna seklet varit vägledande för den europeiska statskonsten och slutligen mynnat ut i det så kallade världskriget. Detta är ock ett litet svenskt exempel på hur kronans jorddonationer för att hjälpa de obemedlade i landet småningom förvandlats till inkomstkällor och spekulationsobjekt för de mera bemedlade.

Denna utveckling till förändring av förhållandet mellan de olika hemmansägarnes rätt i allmänning motsvaras av en liknande utveckling i

förhållandet mellan hemmansägarna och den övriga ortsbefolkningen. Det var länge billigt, att den i mantal satta jorden fick fortfarande ensam åtnjuta förmånerna. Ty på denna jord voro de tyngsta bördorna lagda. Men på senare tider har inträffat, att grundskatterna avskrivits, att rustnings- och roteringsskyldigheten avskrivits, att den i mantal satta jorden vidare befriats från skyldigheten att bygga och underhålla kyrka, sockenstuga, prästgård, tingshus och häradsfängelse och att från den slutligen avlyftats skyldigheten att ensam bekosta vägar och broar, vilket allt lagts numera på samtliga skattskyldiga medlemmar inom häradet eller kommunen.

Under sådana förhållanden kan det för det *första* icke vara annat än billigt, att den lagstiftning, som tillagt den i mantal satta jorden vissa inkomster såsom vederlag för de från densamma numera avlyftade bördorna, ändras så, att även sagda inkomster tillfalla alla dem, på vilka dessa bördor nu blivit lagda. I själva verket kan det icke bero på annat än förbi-seende, att så ej skett i sammanhang med den stora omläggningen i ut-görandet utav förenämnda onera. Detta förbiseende har redan i viss mån rättats för ett annat fall. Från jordavsöndringar, som varit befriade från nämnda bördor, ha i stället till stamhemmanen utgått avgälder som delvis ansågos vara en ersättning till hemmanen för de pålagor, som sålunda vilat på dem. Dessa avgälder hava till nämnda del nyligen genom statsmakternas beslut avskrivits, därför att hemmansägarna blivit befriade från dessa pålagor.

En *andra* fråga är, huruvida ej häradsallmanningarna böra återföras i någon mån åtminstone att tjäna sitt ursprungliga ändamål, nämligen ett omedelbart tillgodoseende av ortsbefolkningens virkesbehov, när tillgång därtill på annat sätt saknades. Ett dylikt behov gör sig naturligtvis även nu ofta högeligen gällande från den jord- och skoglösa befolkningens sida och mycket missnöje alstras genom att, med den nuvarande förvaltningen av allmanningarna, framställda anspråk därpå pläga avvisas.

Förutom de från kronan härflytande häradsallmanningarna, som till större delen äro att finna i mellersta och södra Sverige, har vid avvitt-ringarna inom Norrland och storskiftena inom Dalarne avsatts dels inom lappmarkssocknar vissa sockenallmanningar och dels inom Dalarne vissa samfällighetsskogar, de senare kallade i regeln besparingsskogar, av vilka en finnes även uti Gävleborgs län. För dessa gäller också, att förmånerna av skogarna i allmänhet tillfalla den i mantal satta jorden. Genom ad-ministrativ föreskrift har emellertid bestämts, åtminstone för de flesta av dessa skogar, att, därest avkastningen beslutes skola användas för sådant kommunalt ändamål, för hvilket kommunens medlemmar enligt lag äro un-

derkastade uttaxering, sådant användande dock ej får ske med mindre hela utskyldsbeloppet för samma ändamål och således jämväl den del därav, som belöper på icke jordäggande medlemmar av kommunen, tages av fondens avkastning.

Till den befolkning, som i allmänhet icke åtnjuter någon fördel från dessa genom kronans tillskyndelse uppkomna allmänningssskogar, hör numera också den i vår tid alltmer växande stora klassen jordbrukare och lägenhetsägare, som bekommer sin jord genom jordavsöndring, vilken jordstyckning, som bekant, ej åsättes mantal. En icke ovanlig företeelse är, att stora egendomar inköpas på spekulation, varefter den odlade marken genom jordavsöndring utstyckas till småbruk och lägenheter. Den återstående delen av egendomen, väsentligen skogsmark, kommer att på detta sätt få sig tillagd den ursprungliga egendomens hela andel i häradsallmännings på orten avkastning. Denna utveckling strider mot häradsallmännings ursprungliga syfte och såsom det synes även mot en sund och förnuftig ordning.

Slutligen må här framhållas en tredje omständighet, som kräver beaktande. Beslutanderätt i allmänningsarnas angelägenheter liksom andel i avkastningen äger också rum efter de olika delägarnes innehavande mantal. De stora egendomarna hava således ett stort övervälde, vilket är särdeles överklagat av de många mindre delägarne. Oavsett de olika meningarna, som tilläventyrs kunna yppas om befogenheten att utsträcka delägarnes antal på sätt ovan ifrågasatts till även andra än ägare av i mantal satt jord, borde det vara uppenbart, att det inbördes maktförhållandet mellan de nuvarande delägarne behöver en tidsenlig reglering såväl i fråga om rösträtts utövning som åtnjutande av andel i avkastningen. I sistnämnda avseende är det skäl att även här söka tillgodose, såsom avsikten ursprungligen varit, främst dem, som hava behov av understöd. Beträffande åter beslutanderätten, kan det väl ej betraktas annat än som en glömska, att icke åtminstone den senaste kommunala rösträttsreformen fått en motsvarande tillämpning på beslutanderätten över allmänningsarnas förvaltning och avkastningens användning. Detta är jämväl ett stort bekymmer mångestädes för de mindre delägarne.

År 1910 väckte i första kammaren G. E. Lewenhaupt en framställning, som visserligen var något oklar till sin motivering, men uppenbarligen syftade på de berörda förhållandena. Hans motion utmynnade uti en hemställan om en utredning, huru och på vad sätt avkastningen från s. k. allmänningssskogar, företrädesvis i Svea och Göta land, kunde och

borde på ett annat sätt, än nu sker, för det allmännas nytta användas, och om förslag därom till riksdagen. Jordbruksutskottet avstyrkte motionen med en kort motivering, men under debatten i båda kamrarna betonades det behjärtansvärda i, vad som finge anses vara motionens huvudsyfte. Första kammaren biföll emellertid utskottets hemställan utan votering, var emot i Andra kammaren framställdes det yrkandet, att riksdagen måtte anhålla, att Kungl Maj:t ville låta undersöka, huruvida, i vad mån och på vad sätt behållna avkastningen från s. k. häradsallmänningar må kunna användas till gagn för häradets samtliga medlemmar ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill denna utredning kunde giva anledning. Detta yrkande samlade 58 röster mot 115, som avgåvos för utskottets hemställan.

I denna angelägenhet väcktes av undertecknad vid 1914 års första riksdag en motion, som utmynnade i nedanstående yrkande. Denna motion hann dock ej komma under behandling. På grund av vad ovan anförts och med erinran, att nu ej är fråga om sådana allmänningsskogar, som till äventyrs bildats på enskilt initiativ, får jag sålunda åter hemställa, — — »

Såsom framgår av förevarande motion, avser densamma utvidgning av dispositionsrätten till avkastningen från såväl häradsallmänningar som vissa under senare tider genom kronans tillskyndelse uppkomna samfällighets-skogar i Norrland och Dalarna. Därjämte åsyftar motionären en efter andra, demokratiserade rösträttsgrunder genomförd reglering av beslutanderätten över allmänningarnas förvaltning.

Utskottet.

Vad först beträffar häradsallmänningarna, vilka till en sammanlagd ytvidd av föga mera än 98,000 hektar äro i behåll inom 11 län i södra och mellersta Sverige, återfinnas de allmänna bestämmelserna angående dessas förvaltning i II kapitlet av kungl. förordningen angående hushållningen med de allmänna skogarna i riket den 26 januari 1894. Om grunden för delägarskap i häradsallmänning stadgas, att sådant tillkommer dem, som i häradet bygga och bo efter deras oförmedlade hemmantal, varigenom har ansetts fastslaget, att från delägarrätt äro uteslutna innehavare av sådan jord, som ej fått sig visst mantal åsatt. Beträffande de för förvaltningen stadgade grunder, vill utskottet endast erinra därom, att häradsallmänning skall stå antingen under skogsstatens vård och förvaltning, eller ock, under skogstjänstemäns uppsikt, administreras av delägarna efter fastställda hushållningsplaner och reglementen. Beslutanderätten utövas antingen av delägarna själva eller genom en av dem utsedd allmänningsstyrelse, varvid i förra fallet röstgrunden utgöres av det oförmedlade hemmantalet. Angå-

ende avkastningen är visserligen stadgat, att den årligen behållna delen därav skall fördelas allenast emellan hemmansägarna efter ovannämnda grund för delägarrätten, men härvid förtjänar dock anmärkas, att avkastningen indirekt kommer även en något vidare krets av ortsbefolkningen till godo på grund av bestämmelsen, att sedan förvaltningskostnaden för allmänning guldits, skall undantagas det virke, som erfordras till vissa broar och andra allmänna byggnadsändamål.

Då motionären nu påyrkar en sådan förändrad lagstiftning, varigenom den behållna avkastningen från häradsallmänning skulle, med upphävande av eller inskränkning i hemmansägarnas ensamma förfoganderätt över densamma, få användas till gagn för häradets samtliga medlemmar, vill det av motiveringen otvetydigt förefalla, som om han avsåge, att en dylik utvidgad dispositionsrätt skulle grundas på ett rättvisligen erkänt *delägar-skap* i allmänningen för häradets övriga innebyggare. Motionären ifrågasätter nämligen uttryckligen ett utsträckande av delägarnas antal till även andra än ägare av i mantal satt jord. Uppenbarligen möta allvarliga betänkligheter mot genomförandet av en sådan ordning, vars förenlighet med häradsallmännings natur, sådan denna av ålder gestaltat sig, icke synes ostridig, och som även oavsett detta för rådande rättsuppfattning lätteligen ter sig såsom ett avsteg från eljest följda äganderättsgrundsatser.

Å andra sidan torde förevarande fråga ej ovillkorligen böra tillmätas en sådan principiell räckvidd, som ovan förutsatts. Helt uteslutet är det måhända icke, att sådana i någon mån ändrade bestämmelser i förevarande hänseende vore tänkbara, som, utan att förutsätta en rubbning i själva *äganderättsförhållandena*, toge sikte på önskemålet att medelst virkesavkastning från häradsallmänning tillgodose vissa kommunala eller eljest allmännyttiga ändamål. Även om det sålunda kan ifrågasättas, huruvida icke, med lämnande åsido av ovan antydda principiella svårigheter, motionärens synpunkter förtjäna beaktande, i den mån desamma icke vore stridande mot häradsallmännings ursprungliga och väsentliga syfte, torde utskottet emelertid sakna anledning att närmare uttala sig om motionen i denna del.

Enligt vad utskottet inhämtat, har nämligen den s. k. skogslagstiftningskommittén, vars uppdrag innefattar, bland annat, frågan om ändrad lagstiftning rörande häradsallmänningar, vid behandlingen av nämnda fråga ägnat uppmärksamhet jämväl åt spörsmålet om förfoganderätten över och fördelningen av häradsallmännings avkastning. Då sålunda de i motionen berörda frågor, så vitt angår häradsallmänningar, äro föremål för sakkunnig

utredning, anser utskottet någon särskild åtgärd från riksdagens sida härutinnan icke vara erforderlig.

Vad därefter beträffar övriga i motionen avsedda skogar, utgöras dessa av sockenallmänningar och besparingsskogar i Kopparbergs och — till en mindre del — Gävleborgs län samt sockenvis bildade allmänningskogar i Norrbottens län, varjämte sådana allmänningskogar jämväl i Västerbottens län äro under bildande. Ifrågavarande slag av skogar hava ett betydande omfång, sammanlagdt upptagande en areal av omkring 553,000 hektar. Såsom motionären antyder, hava de uppstått därigenom, att av det vid storskiftet i Dalarna och avvitrningen i Norrland hemman och nybyggen sockenvis tilldelade skogsanslag viss del avsatts såsom samfällighetsmark för jordägarnas gemensamma behov.

Delägare med avseende å sockenallmänningar och besparingsskogar i de två förstnämnda länen äro vederbörande sockens eller kappellags jordägare i förhållande till deras reducerade jordatal. Jämväl i Norrbottens län tillkommer delägarskap i allmänningskog endast hemmansägarna inom socknen eller avvitrningslaget efter deras mantal. Då något delägarnas beslut påkallas, sker omröstning dem emellan å kommunalstämma, varvid grunden för delägarskapet även är bestämmande för den delägarna tillkommande rösträtt. Delägarnas förfoganderätt över ifrågavarande skogar är emellertid icke oväsentligt inskränkt genom vissa omfattande förvaltningsbefogenheter, vilka inrymts åt Konungens befallningshavande i de nämnda länen med avseende å såväl övervakandet av skogshushållningen som framför allt förvaltningen av de skogsmedelsfonder, vilka för varje skog bildats av genom densammas avkastning inflytande inkomster. I den mån bestämmanderätten icke är förbehållen Konungens befallningshavande, utövas den emellertid av delägarna själva, antingen omedelbart eller ock genom en av dem vald allmänningsstyrelse.

Jämväl med hänsyn till dessa skogar har utredning ägt rum, i det att, såsom känt är, den s. k. norrländska skogsvårdskommitténs den 16 mars 1912 avgivna betänkande, bland annat, innehåller förslag till lagar angående vård och förvaltning av sockenallmänningar och besparingsskogar inom Kopparbergs och Gävleborgs län samt angående allmänningskogar i Västerbottens och Norrbottens län.

I dessa lagförslag, vilka huvudsakligen avse att tillförsäkra ifrågavarande skogar en ordnad skogshushållning, hava jämväl upptagits föreskrifter angående administrationen i övrigt, närmast synes det, i syfte att åt

densamma skänka erforderlig enhetlighet och likformighet. Vid sådant förhållande hava de föreslagna förvaltningsbestämmelserna för vardera kategorien skogar kommit att i stort sett ganska nära ansluta sig till nu rådande förhållanden, sålunda även i fråga om sättet för utövändet av delägarnas beslutanderätt samt deras förfoganderätt över avkastningen.

I förstnämnda hänseende har följaktligen i intetdera lagförslaget — såsom framgår av 2 § i vardera — ifrågasatts någon ändring av hittills gällande ordning, att rösträtt utan någon som helst begränsning må utövas enligt den grund, som bestämmes av delägarskapet i allmänning.

Utskottet, som delar motionärens uppfattning om det otillfredsställande i nämnda ordning, som möjliggör för *en* eller ett fåtal större röstägande att diktera stämmas beslut mot den mening, som därvid omfattas av ett, kanske långt övervägande flertal mindre rösträttsberättigade delägare, har emellertid inhämtat, att de över ovannämnda lagförslag hörda myndigheter framställt bestämda anmärkningar ifråga om bristen på bestämmelser om rösträttsbegränsning för större skogsägare samt föreslagit tillägg till förutberörda paragraferna i syfte att vinna en tillfyllestgörande sådan begränsning.

I sådant avseende har sålunda Konungens befallningshavande i Kopparbergs län tillstyrkt, att rösträtten begränsades så, att ingen delägare finge utöva rösträtt för mer än högst $\frac{1}{100}$ av kommunens sammanlagda reducerade jordatal, under det att Konungens befallningshavande i Gävleborgs län föreslagit en begränsning av rösträtten för en person till $\frac{1}{10}$ av hela jordatalet inom kommunen enligt röstlängden. Vidare har domänstyrelsen hemställt, att i båda de ifrågavarande lagarna måtte stadgas förbud för någon att utöva rösträtt för mera än $\frac{1}{5}$ av vid kommunalstämman närvarande delägares sammanlagda röstetal.

Utskottet, som i den ordning frågan nu föreligger, icke anser sig böra i detalj fatta ställning till kommitténs förslag och de däröver hörda myndigheternas önskemål, anser sig dock kunna uttala den uppfattningen, att en effektiv begränsning av rösträtten ifråga om dessa allmänningar bör äga rum i riktning mot större överensstämmelse med de rösträttsgrunder, som eljest gälla å kommunalstämma. Utskottet vågar jämväl uttrycka den förhoppning, att Kungl. Maj:t vid den slutliga prövningen av kommitténs förslag i dessa delar, skall skänka nu uttalade synpunkter det beaktande, dem vederbör. Att för närvarande i skrivelse till Kungl. Maj:t framställa önskemål i detta avseende, anser sig utskottet dock ej böra förorda.

Vad därefter angår *avkomsten* från ifrågavarande besparings- och allmänningsskogar i såväl Kopparbergs och Gävleborgs som Norrbottens län,

finnas, åtminstone för det stora flertalet skogar, föreskrifter om grunderna för delägares rätt att tillgodogöra sig densamma, meddelade uti av Kungl. Maj:t eller Konungens befallningshavande stadfästade reglementen. Sålunda äro fondmedlen i allmänhet, efter avdrag för förvaltningskostnader, stadfästade till gäldande av de å jordbruksfastigheterna vilande skatter och onera samt delägarnas, understundom även den övriga skatteskyldiga sockenbefolkningens, personliga utskylder. Därefter må fondens avkastning i regel, såsom motionären ock antyder, användas till för socknen i allmänhet nödiga eller gagneliga ändamål, vilka merendels äro närmare angivna i vederbörande reglemente. Därvid pläga komma i betraktande kostnader för fattigvård, sjukvård, folkundervisning, jordbruksförbättringar, väganläggningar m. m.

Häri genom torde sålunda i de flesta fall vara tillfredsställande sörjt för, att ifrågavarande samfällighetsskogars avkastning komma alla eller åtminstone en stor del av kommunens innebyggare till godo, särskilt som det i regel är föreskrivet, att allmännings avkastning ej må användas för sådant kommunalt ändamål, för vilket socknens medlemmar enligt lag äro underkastade uttaxering, med mindre hela kostnaden för ändamålet ifråga, och således även den del därav, som belöper å icke jordägande medlemmar av kommunen, tages av fondens avkastning. Vid sådant förhållande, och då ifrågavarande skogsmedelsfonders uppgift i regel synes vara den av motionären åstundade, nämligen att tjäna olika ändamål icke blott inom delägarnas utan *hela* ortsbefolkningens samfällda hushållning, torde ej heller i detta avseende motionärens framställning böra föranleda något riksdagens uttalande.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att förevarande motion ej må av riksdagen bifallas.

Stockholm den 15 april 1915.

På jordbruksutskottets vägnar:

D. PERSSON i Tällberg.

Närvarande: hrr Persson, Odelberg, Petersson, Holmquist, Fahlén, Hellström, Lindblad, Linders, Öberg, Sjöblom, Ekerot, greve Hamilton, greve Wachtmeister, Barthelson, Nilsson i Linnås och Hage.

Reservationer:

av herrar *Odelberg* och *Lindblad* samt greve *Wachtmeister* mot vissa delar av utskottets motivering, ävensom

av herrar *Linders*, *Sjöblom* och *Hage*, vilka utan att hava i alla delar godkänt motionärens i motiveringen gjorda uttalanden ansett, att utskottet bort hemställa om avlåtandet av en skrivelse i motionens syfte.